

Konečná, Helena

Platón v moderní psychologii

Studia philosophica. 2023, vol. 70, iss. 2, pp. 31-46

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2023-2-3>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79162>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240113

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Platón v moderní psychologii

Plato in Modern Psychology

Helena Konečná

Abstrakt

Cílem studie je představení nalezených explicitních odkazů na Platóna v dílech autorů moderní psychologie. V úvodní části je popsána Platónova nauka o duši, přístupy k duši v současné psychologii a metodologie vyhledávání odkazů. V další části je uveden přehled zjištěných explicitních odkazů na Platóna v moderní psychologii. Dále jsou přiblíženy nejvíce relevantní odkazy vztahující se ke generativitě, vazbě tříložkové duše a současných modelů osobnosti, vazbě péče o duši a terapie a pojetí lásky. V závěru jsou nalezené odkazy souhrnně posouzeny a je přiblíženo základní zjištění, že většina autorů ve studii zmíněných vnímá Platóna jako inspiraci pro rozvoj současných teorií.

Klíčová slova

Platón – duše – psychologie – generativita – složky duše – osobnost – péče o duši – terapie – *Symposion*

Abstract

The aim of the study is to present the found explicit references to Plato in the works of authors of modern psychology. In the introductory part, Plato's theory of the soul, approaches to the soul in contemporary psychology and the methodology of searching for references are described. The next part provides an overview of the explicit references to Plato found in modern psychology. Furthermore, the most relevant references relating to generativity, the connection of the three-component soul and current personality models, the connection of soul care and therapy and the concept of love are brought closer. In the conclusion, the

Studie byla zpracována na základě bakalářské práce, na kterou odkazují pro podrobnější informace: KONEČNÁ, H. *Platón v moderní psychologii...*

references found are summarized and the basic finding is presented that most of the authors mentioned in the study perceive Plato as an inspiration for the development of current theories.

Keywords

Plato – soul – psychology – generativity – soul components – personality – soul care – therapy – *Symposium*

Motivací pro moji práci byla osobní zkušenost. V rámci studia psychologie jsem při základním seznamování se s teoriemi různých autorů, které se zdály být nové, narážela na myšlenky, které podle mého názoru byly platónského typu, ale tato návaznost v nich nebyla přiznána. Rozhodla jsem se proto v pramenných textech prozkoumat, nakolik tyto myšlenky skutečně podobné jsou a nakolik je ovlivnění Platónovým myšlením reálně možné, či zda jde prostě „pouze“ o náhodnou shodu nebo „znovuobjevování objeveného“.

Porovnání Platónovy nauky o duši se současnou psychologií se přímo nabízí, jelikož výraz psychologie znamená „věda o duši“¹ a Platón se ve svých dialozích duši podstatně zabývá, až se nakonec duše stává jejich hlavním tématem.² Pro Patočku³ je dokonce celá Platónova filosofie naukou o duši. Posouzení propojení moderní psychologie s Platónovým myšlením se zdá být ojedinělým počinem, jelikož literatury na toto téma nelze nalézt příliš mnoho, a to jak v českých, tak v anglicky psaných zdrojích.

V této studii jsou nejprve představeny Platónovy úvahy o duši a přístupy k duši v rámci moderní psychologie. Následně je popsána metodologie hledání odkazů a jsou představeny otázky, které jsem si kladla. V přehledné tabulce jsou pak nalezené odkazy shrnuty, v dalších částech textu jsou jednotlivé paralely detailněji popsány a v závěru jsou podány celkové odpovědi na pokládané otázky.

1 Srov. NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie...*, s. 12.

2 Srov. NOVOTNÝ, F. *O Platónovi. Díl III...*, s. 158.

3 PATOČKA, J. *Platónova péče...*, s. 257.

Nalezené paralely

Shrnutí Platónových úvah o duši jsem v různých pohledech a šíři nalezla v základních publikacích autorů T. M. Robinsona, F. Novotného a J. Patočky. Nedílnou součástí hlubšího proniknutí do tématu však pro mě byla četba Platónových dialogů samotných.

Platónovu představu o duši lze v základních bodech shrnout následovně.⁴ Podstatou duše je její sebe-pohyb (*Leg.* 896a), je shodná s pravým já a člověk je svojí duší.⁵ Hlavními funkcemi duše jsou funkce řídicí a pečující, morální, kognitivní, životní a hybná.⁶ Můžeme rozlišit tři složky duše a z nich odvozené tři typy duší, z čehož vyplývají různé stavy duše a konflikty (*Ústava*). Podstatnou roli pro nalezení skutečného poznání a naplněného života hraje láska a touha po kráse a dobru. Péči o duši lze podle Patočky⁷ dokonce považovat za centrum celého platónského myšlení.

Moderní psychologie byla zpočátku paradoxně označována jako „psychologie bez duše“ kvůli svému zaměření na fyziologické pochody – vznikla totiž jako experimentální věda v 70. letech 19. století vyčleněním z filosofie. Pojem duše byl ve většině směrů postupně nahrazen pojmem mysl (vnitřní zkušenost, vědomí) či chování. Spojení s filosofickými otázkami, hlavně ve smyslu vztahu duše a těla, v ní ale přetrvává.⁸ O duši některé směry hovoří přímo (psychodynamické směry a na nich založená psychoterapie),⁹ některé ji přiznávají ve formě osobnosti, psychiky či Já (např. humanistická psychologie),¹⁰ některé ji zcela vyčleňují a věnují se pouze zkoumání „duševních jevů“ a jejich deskripci (sociálně-kognitivní přístupy).¹¹

Vzhledem k šíři současné psychologie bylo nutné nalézt způsob vyhledávání analogií k Platónovým úvahám. Studovala jsem texty autorů dodnes aktivních psychologických směrů a jejich interpretů. Vyhledávala jsem zdroje, které obsahují klíčová slova „duše“, „Platón“, „Sókratés“ či „název dialogu“

4 Pro detailnější popis Platónovy psychologie odkazují na svou zmíněnou bakalářskou práci.

5 ROBINSON, T. M. *Plato's psychology...*, s. 32, 47, 158.

6 *Tamtéž.*

7 PATOČKA, J. *Péče o duši II...*, s. 126.

8 NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie...*, s. 12–40.

9 Srov. FREUD, S. *Mimo princip...*, JUNG, C. G. *Člověk a duše...*

10 Srov. ROGERS, C. R. *Být sám sebou...*, MASLOW, A. *Motivace a osobnost...*

11 Srov. BANDURA, A. *Social Cognitive...*

v kombinaci s klíčovými slovy a autory z té oblasti psychologie, která se zabývá člověkem a jeho cestou ke šťastnému a spokojenému životu (humanistická a existenciální psychologie, psychoterapie, pozitivní psychologie), jeho vývojem (vývojová psychologie) či osobností (psychologie osobnosti).

Při zkoumání jsem si kladla tyto otázky: 1) Ve kterých teoriích současné psychologie lze nalézt explicitní odkazy na Platónovo myšlení? 2) Na jaké Platónovy myšlenky a části Platónových textů autor odkazuje? 3) Které jeho interpretace Platóna jsou v souladu s Platónovým myšlením? 4) V kterých interpretacích se naopak od Platóna odklání? 5) Jakým způsobem autor Platónovy myšlenky rozvíjí ve své teorii?

Tab. 1. Přehled nalezených odkazů splňujících alespoň jedno kritérium relevantnosti

Šest kritérií relevantnosti odkazu:

Autor:

- 1) přímo zmiňuje Platóna a dává jej do souvislosti s nějakou teorií v psychologii;
- 2) uvádí název dialogu, na který se odkazuje;
- 3) přímo cituje část dialogu nebo jej slovně popisuje;
- 4) spojuje s danou teorií z filosofů pouze Platóna;
- 5) komentuje, jakým způsobem podle něj Platónova myšlenka s danou teorií koresponduje, či se od ní liší;
- 6) uvádí širší kontext Platónova myšlení k danému tématu.

V případě, že je příslušné kritérium splněno, je u něj v tabulce uvedena číslice „1“, případně je doplněn název dialogu a konkrétní pasáž. Součet vyjadřuje celkový počet splněných kritérií. Nerelevantnější odkazy jsou detailněji přiblíženy v dalším textu.

ODKAZ NA PLATÓNOVU MYŠLENKU	1)	2)	3)	4)	5)	6)	součet
Wakefield: teorie generativity u Platóna a E. Eriksona	1	1 <i>Smp.</i>	1 199d–210d	1	1	1	6
Haidt: Platónova tříšložková duše a Freudův strukturální model osobnosti	1	1 <i>Phdr.</i>	1 253d	1	1		5
Gardner: Platónova tříšložková duše a Freudův strukturální model osobnosti	1			1	1		3
Smékal: Platónova tříšložková duše a modely R. Heatha a P. McLeana	1	1 <i>Tim.</i>	1 69d–70e a 90c	1			4
Gardner: typy povah u Platóna a typy osobnosti v psychologii	1			1			2

ODKAZ NA PLATÓNOVU MYŠLENKU	1)	2)	3)	4)	5)	6)	součet
Moore: péče o duši a terapie	1	1 <i>Euthyp.</i>	1 slovně popisuje	1	1		5
Haidt: pojetí lásky u Platóna a v psychologii	1	1 <i>Smp.</i>	1 192e, 210d				3
Moore: pojetí lásky u Platóna a v psychologii	1	<i>Smp.</i> (zmínka)		1			2
Freud: Erós ze Symposia a libido z psychoanalýzy	1	1 <i>Smp.</i>	189d-191b (zmínka)	1			3
Freud: morální dispozice ve snu a v bdělém stavu	1			1			2
Jung: ideje a archetypy	1						1
Tavel (Janát): idea dobra a Franklovo pojetí transcendence	1						1

Odkazy jsem našla v knihách historických i současných autorů hlásících se k psychodynamickému směru (Freud, Jung, Moore), logoterapii (Janát, Tavel), či pozitivní psychologii (Haidt). V rámci psychologie osobnosti se nejvíce odkazů vztahovalo ke koncepci tříložkové duše (Gardner, Smékal, Haidt) a Platónovu pojetí lásky (Haidt, Moore). Prozkoumala jsem i knihy autorů humanistické psychologie (Rogers, Maslow) a vývojové psychologie (Erikson, Piaget). V jejich dílech jsem přímé explicitní odkazy nenalezla, i když např. na Eriksona se významně odkazuje Wakefield.

Teorie generativity u E. Eriksona a v Platónově *Symposiu*¹²

Generativita se skládá z motivů směřujících k aktivitám a produktům, které přesahují lidský život a hrají roli v zachování společnosti a kultury. Za prvního teoretika, který systematicky popsal teorii generativity, je považován Erik Erikson, a to v rámci své koncepce vývoje člověka. Podle Wakefielda ale již Platón před 2500 lety popsal podobně sofistikovanou a v jistém ohledu i přesněji formulovanou teorii generativity než Erikson, a to v rámci teo-

¹² Zde speciálně pro detailnější rozbor odkazuji na svou bakalářskou práci (s. 46–55).

rie lásky diskutované v dialogu *Symposion*. Jako podklad pro své představení Platónovy teorie generativity cituje četné pasáže ze *Symposia* 199d–210d, tedy řeči Sókrata a Diotimy.¹³

Wakefield vidí mezi oběma teoriemi základní podobnosti. U obou nalezneme 1) podstatný vliv intimní lásky pro rozvoj generativity, 2) jeden základní motiv pro generativitu (u Eriksona je to motiv péče, u Platóna touha po nesmrtnosti, související s láskou či plozením v kráse) a 3) podobné typy generativního tvoření – plození, kreativita a produktivita (Eriksonovy termíny, které podle Wakefielda odpovídají tomu, co Platón popsal v *Symposiu* 208e–209b – děti, kreativní umělecké výtvořky, produkty pro rozvoj společnosti).¹⁴

Obě teorie se ale podle Wakefielda ve více bodech liší. 1) Lásky je u Platóna přímým generativním motivem, zatímco u Eriksona láska coby nutná podmínka může a nemusí vést ke generativnímu motivu péče. 2) Pro Eriksona generativita vyplývá z evolučně dané, instinktivně a altruisticky zaměřené péče a výchovy. Platónova generativita vychází primárně z racionální úvahy. Je motivovaná převážně sobecky, a to touhou získat dobrou pověst a pomocí ní i nesmrtnost. 3) Erikson dává generativitu do souvislosti s vývojem člověka, u Platóna jde o paralelní principy lásky, moudrosti a generativity. 4) Pro Eriksona jsou produkty sublimací, náhradou za plození dětí. Podle Platóna jsou procesy tvoření zaměnitelné a člověk se může rozhodnout, který zvolí. 5) U Eriksona je generativita dyadickým vztahem mezi generativním jedincem a produktem. Platónova generativita je vztahem triadickým, kdy je podstatný ještě vztah ke krásnému objektu, který slouží jako katalyzátor pro kreativitu a pečování o generativní produkt.¹⁵

Podle Wakefielda v určitých tématech Platónova teorie poskytuje lepší vysvětlení generativity než teorie Eriksonova: 1) Platón poskytuje důmyslné vysvětlení centrálního tématu současných teorií generativity, totiž role touhy po symbolické nesmrtnosti jako motivu generativity (*Smp.* 207d–208b). 2) Platón lépe vysvětluje hodnocení generativních produktů i uspokojení z generativity než Erikson (*Smp.* 209c–e).¹⁶

13 WAKEFIELD, J. C. Immortality and the externalization..., s. 133–174.

14 Tamtéž, s. 144, 156–158, 169.

15 Tamtéž, s. 134–135, 140, 149, 155, 157, 159.

16 Tamtéž, s. 134, 151–153, 159, 162.

Na závěr se Wakefield pokouší obě teorie propojit a uzavírá, že by podle něj stálo za to současné teorie generativity obohatit o některé otázky, které Platón předložil.¹⁷

Podle mého názoru je Wakefieldův text přínosný v tom, že upozornil na Platónovo myšlení, detailně rozebírá určité pasáže dialogu, a mohl tak skutečně inspirovat další jedince k jeho prozkoumání. Ve svém textu je však také místy nekonzistentní¹⁸ a zdá se, že upřednostňuje určité pasáže dialogu a jiné nezmiňuje, aby mohl nakonec vyslovit své závěry, z nichž některé jsou podle mého názoru někdy nejasné. Např. pominutá pasáž *Symposia* 211c–212 by k objasnění mohla vést.¹⁹ Generativita se také váže na moudrost, což i Wakefield²⁰ v jistých pasážích uznává, ale nespojuje to například s další vývojovou fází v rámci Eriksonovy koncepce,²¹ kde je hlavní právě dosažení moudrosti. Mohu tedy s Wakefieldem pouze souhlasit, že studium Platónova textu by mohlo skutečně obohatit současné zkoumání generativity, ovšem studium celého Platónova textu.

Modely osobnosti a tříšložková duše

Tříšložková duše a Freudův model osobnosti

Freudův strukturální model osobnosti obsahuje tři vrstvy duševního aparátu. Id (Ono) obsahuje veškeré tělesné pudy, včetně pudu sexuálního, a vytěsněné obsahy. Ego (Já) se jako rozumová, řídicí složka osobnosti vyvíjí z Id na základě kontaktu s vnějším světem. Kontroluje pudová přání Id a snaží se vyhovět morálním požadavkům Superega. Superego (Nadja) odráží normy, které nám byly vštěpovány. Brzdí sexuální a agresivní snahy Id a působí na Ego svými moralizujícími požadavky.²²

17 Tamtéž, s. 170–173.

18 Srov. tamtéž, s. 149, kde Wakefield uvádí, že generativní produkty jsou zaměnitelné, a s. 159–160, kde píše, že generativní je pro Platóna pouze rozvoj ctností.

19 I Platón vývoj zohledňuje a produkty nejsou stejně hodnotné (*Smp.* 210a–212a). Nejdůležitějším cílem je poznání idejí, v tomto případě konkrétně ideje krásy (*Smp.* 211c).

20 WAKEFIELD, J. C. *Immortality and the externalization...*, s. 155, 158–159.

21 ERIKSON, E. H. *Životní cyklus...*

22 CAKIRPALOGLU, P. *Úvod do...*, s. 115–117, PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice...*, s. 50.

Platón popisuje tříslložkovou duši v *Ústavě*, ve *Faidrovi* a v dialogu *Tímaios*. V *Ústavě* v kontextu obce a spravedlnosti, ve *Faidrovi* zobrazuje konflikt v duši v souvislosti s touhou a láskou, v dialogu *Tímaios* ji potom pojí s fyziologií těla v kontextu popisu stvoření světa a světové duše a těla. Rozumná složka duše má vládnout, vznětlivá jí má být nápomocná při krocení třetí, žádostivé části (R. 441e–442a). Uznání vlády rozumové složky všemi částmi vede k uměření duše (R. 442 a–d). Spravedlnost je naplňování dohody o fungování mezi všemi složkami podle jejich přirozenosti (R. 443d–e).

Haidt²³ využívá Freuda, Platóna i další přístupy k představení vlastní teorie vztahu rozumu a emocí. Platónovu tříslložkovou duši popisuje pomocí spřežení vozataje (rozumová část), poslušného (vznětlivá část) a neposlušného (žádostivá část) koně (*Phdr.* 246b nn.). Daří se mu spojit vozataje a Ego, žádostivého koně a Id, ale už ne Superego a vznětlivost. Emoce přiřazuje žádostivosti i vznětlivosti a staví je do opozice vůči rozumu. To by ostatně mohlo odpovídat i Platónovu vnímání, jelikož emoce nejsou nikde zřetelně přiřazeny pouze jedné z částí, i když jsou přisuzovány nejvíce části vznětlivé.²⁴ Haidt uznává sice nutnost spolupráce „rozumné“ a „nerozumné“ části, ale hlavní roli na rozdíl od Platóna přisuzuje emocím, tedy části pro Platóna „nerozumné“.²⁵ Ačkoliv to Haidt výslovně neuvádí, lze mezi oběma autory nalézt shodu v tom, že oba kladou důraz na harmonické fungování všech složek duše. Pokud složky mysli/duše pracují společně dobře, tak podle Haidta „umožní jedinečnou brilantnost lidské bytosti“.²⁶

Také Gardner²⁷ krátce upozorňuje na podobnost Freudova modelu osobnosti a tříslložkové duše u Platóna. Uvádí pouze to, že rozumovou část je možné spojit s Egem, žádostivou s Id a vznětlivou se Superegem, ale jen do jisté míry.

23 HAIDT, J. *The happiness...*, s. x (předmluva), 2–3.

24 Žádostivá složka může vykazovat určité emoční hnutí v souvislosti s nenaplněním svých tělesných potřeb (např. *Phdr.* 254c–e), vznětlivá v souvislosti s nespravedlností v širším smyslu (např. *Tim.* 70a–b; R. 440b–c; *Phdr.* 254a).

25 V R. 440d se ukazuje, že i vznětlivost je třeba rozumem „krotit“, ale *Ústavu* Haidt nezohledňuje.

26 HAIDT, J. *The happiness...*, s. 17. (Srov. např. s R. 443d–e nebo *Tim.* 87b.)

27 GARDNER, W. *The Psychology...*, s. 463–464.

Propojení tříložkového modelu s jinými teoriemi

Smékal²⁸ zmiňuje modely R. Heatha a P. McLeana zobrazující vztah osobnosti a centrální nervové soustavy, které se jednak shodují mezi sebou, ale „překvapivě“ také s „Platónovou představou o vztahu těla a osobnosti“. Tu předkládá Smékal „k zamyšlení“ s odkazem na pasáže 69d–70e a 90c z *Timaia*. Konkrétní podobnosti modelů ovšem nezmiňuje.

Gardner²⁹ vidí možnost označení tří typů povah plynoucích ze tříložkového modelu v moderní terminologii jako cerebrotónické, somatotónické a viscerotónní typy osobnosti. Dále ale tuto paralelu nerozvíjí. Oceňuje Platóna za umístění částí duše do těla způsobem, jak se o nich vyjadřujeme i dnes: „používat vlastní hlavu“, „srdeční záležitosti“, „kdo se řídí žaludkem“.³⁰

Byť jsem nejvíce odkazů na Platóna v moderní psychologii našla právě k tématu tříložkové duše, kromě Haidta žádný z autorů neprovádí detailnější srovnání. Představení Platónovy tříložkové duše je provedeno buď na základě jednoho dialogu, nebo bez uvedení konkrétních pasáží. Podobnosti jsou uvedeny dílčím způsobem nebo vůbec. Současné teorie, včetně Freudova modelu, popisují spíše mysl či osobnost člověka v kontextu snahy o zdravé vybalancování složek. Platónův záměr při popisu tříložkového modelu je obecnější a zaměřený na dosažení spravedlnosti, byť mj. i ve smyslu dosažení harmonie jednotlivce. Odlišná je terminologie i kontext, v němž byly dané teorie vytvořeny, detailnější srovnání modelů se tedy zdá být nelehkým, ale jistě zajímavým úkolem.

Terapie a Platónova péče o duši

Současný analytický psychoterapeut Thomas Moore, který se přímo označuje za „platónského terapeuta“, terapii definuje jako „péči o duši“. Jako taková se děje „na všech možných místech v každém čase, je pečující, pomáhající, velkoryse naslouchající a reagující“.³¹ Moore interpretuje část dialogu *Euthyfrón*,

28 SMÉKAL, V. *Pozvání...*, s. 174–176.

29 GARDNER, W. *The Psychology...*, s. 463.

30 Tamtéž, s. 464. „Using one’s head“, „affairs of the heart“, „whose God is their belly“. Podobně Platóna oceňuje i SMÉKAL, V. *Pozvání...*, s. 175.

31 MOORE, T. *Terapie duše...*, s. 9–10, 13–14.

ve kterém se „žák“ Sókrata ptá na význam „terapie“ a on ji přirovnává k rolníkově péči o koně. Podstatu terapie podle něj vyjadřuje Platón na posledních stránkách dialogu, na kterých Sókratés a jeho „žáci“ diskutují o příbuzných slovech *therapeia* a *hosion*. Moore z toho vyvozuje, že terapie znamená „péči o vztah, jaký lidé mají se zákonem své vlastní přirozenosti a se zákony života“.³²

Moorův výklad dialogu je zajímavý, nicméně např. z vyjádření, že diskutují „žáci“ Sókrata, může vyplývat, že dialog interpretuje nepřesně. Jde v něm totiž o diskusi pouze mezi dvěma osobami a Sókratés se spíše staví naopak do pozice Euthyfrónova žáka (*Euthyph.* 5a, c). Odpověď na původní otázku co je to zbožnost, nenalézají (*Euthyph.* 15c), navíc jejich motivací pro nalezení odpovědi je poznání božského práva a snaha lépe se hájit (*Euthyph.* 4d–e, 5a). Rozměr tohoto dialogu je tedy spíše morální. Tématu péče o duši se Platón více věnuje v jiných dialozích (např. *Alkibiadés I*, *Faidón*).

Podobnost můžeme nacházet v tom, že Moore i Platón mluví o péči o duši odehrávající se v dialogu a týkající se životně důležitých záležitostí. Moore ale chápe terapii více individuálně, mluví o ní také jako o sdělování prožitků a nacházení, co je pro člověka podstatné a kým je.³³ Platón jako prostředek k poznání sebe sama a péči o duši využívá hledání odpovědi na otázky po obecnějších principech a jeho zaměření jej vede primárně k „výkladům o spravedlivém, krásném a dobrém“ (*Phdr.* 78a). Také metoda rozhovorů bude jiná, u Moora nejde o argumentační diskusi podle určitých pravidel, jako je tomu u Platóna.

Formu „sókratovského dialogu“ využívají v rámci terapie i další autoři (např. kognitivní terapie A. Becka, logoterapie E. S. Lukasové).³⁴

Pojetí lásky u Platóna a v psychologii

Haidt se ve své knize zabývá mj. i láskou a připoutaností. Pro popis vášnivě a přátelské lásky si propůjčuje myšlenky různých myslitelů. Jako příklad vášnivé lásky uvádí citát z části Aristofanovy řeči v *Symposiu* 192e, která má demonstrovat touhu po spojení dvou bytostí. V kapitole s názvem „Proč fi-

32 *Tamtéž*, s. 234–235.

33 *Tamtéž*, s. 21.

34 KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie...*, s. 71; VYMĚTAL, J. *Obecná psychoterapie...*, s. 267.

losofové lásku nenávidí?“ se přes popis nutnosti překonání pouze tělesné živočišné lásky dostává k popisu lásky, která vede k něčemu vyššímu, k lásce k ideám a filosofii (uvádí přitom citát ze *Symposia* 210d). Nejvyšší láska popsaná Platónem se podle něj podobá křesťanské lásce *agapé*, a to jak ve významu spirituální lásky bez tělesné sexuality, tak v tom, že není mířena ke konkrétní osobě, ale k věčným objektům. Nicméně podle Haidta člověk potřebuje cítit, že je milován od jednoho konkrétního člověka. Podle něj je pro filosofy vášnivá láska nepohodlná, jelikož vede k neracionálním projevům, dále k důvodu potřeby jistého moralizování vůči mladší generaci a také kvůli strachu ze smrti.³⁵ Zde jen připomínám, co je uvedeno výše, totiž že i pro Platóna je důležitá konkrétní láska k jednomu člověku, a to jako prostředek k finálnímu cíli – poznání idejí.

Moore se kromě terapie a péči o duši vyjadřuje i k lásce:

Normálně nepovažujeme „mánii lásky“, jak říkal Platón, za natolik nebezpečnou, aby vyžadovala terapii. [...] Šílenství lásky je jen začátek. Může vést k úspěšnému vztahu a tvořivé práci, k dětem a plnějšmu životu.³⁶

Psychoanalýza a životní princip duše (Erós ze *Symposia*)

Vzhledem k četným odkazům na Freudův strukturální model osobnosti mi připadá zajímavé, že při studiu jeho primárních textů jsem sice našla četné explicitní odkazy na Platóna, ale dosti stručné a v jiných souvislostech, než bylo dosud diskutováno – ve spojení s důležitým pojmem jeho psychoanalýzy, libidem, a také se sny.

Freud chápe pojem libida podobně, jako Platón chápe Eróta v *Symposiu* – a to v „rozšířeném smyslu“.³⁷ Toto pojetí vyvolalo už ve Freudově době mnoho nevole, což možná platí stále.³⁸ Freudův popis libida by mohl s určitými odlišnostmi korespondovat s Platónovým popisem postupného prožívání a překonávání tělesné lásky a pomocí toho přecházení k lásce „vyšší“

35 HAITT, J. *The Happiness...*, s. 124, 125–127, 128–132.

36 MOORE, T. *Terapie...*, s. 194.

37 FREUD, S. *Mimo princip...*, s. 79. Srov. FREUD, S. *Spisy z let 1904–1905...*, s. 31. a FREUD, S. *Spisy z let 1925–1931...*, s. 428.

38 Srov. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice...*, s. 21.

(viz *Smp.* 210 nn.). Freudovi však jde o léčení neuróz a o vytvoření možnosti plného rozvoje potenciálu člověka ovládnutím vytěsněných sexuálních obsahů pomocí jejich převedení do vědomí.³⁹ Platón hovoří o dalším rozvoji zdravého jedince, který postupně dochází k uvědomění, že vyšší, pravá láska, kterou hledá, je jinde, až nakonec dojde k poznání idejí jako svému nejvyššímu cíli. K podobnosti Freudova „pansexuálního konceptu libida jako motivace za všemi potěšeními“ a Platónovy koncepce lásky jako „veškeré touhy po štěstí“ se vyjadřuje i Wakefield.⁴⁰

Freud častěji zmiňuje pojetí Eróta jako sebezáchovné síly, která sjednocuje, přitahuje k sobě jedince a pomocí které se plozením potomků udržuje život lidstva.⁴¹ Podobnou myšlenku vyjadřuje Platón v *Symposiu* 207a nn.

Freud se odkazuje přímo na Platóna, spojuje své myšlenky pouze s jeho koncepcí, ale nedokládá to příliš citacemi konkrétních míst. Jediná konkrétní objevená citace je uvedena v souvislosti s možným původem pudu agrese a destruktivity, a to z řeči Aristofana ze *Symposia* 189d–191b, o kterém se nedá přímo říci, že by vyjadřoval Platónovo myšlení. Zajímavé je, že pud destrukce nijak nespojil s tyranským rozměrem Eróta z *Ústavy IX*,⁴² který opísem zmiňuje u srovnání mravní přirozenosti člověka ve snu a bdělém stavu. Je tedy otázkou, nakolik Freud Platóna skutečně znal a nakolik se „pouze“ snažil zaštitit své myšlenky jeho autoritou.

Další odkazy

Krátké odkazy jsem našla také v souvislosti s Platónovou naukou o idejích.⁴³ Zakladatel analytické psychologie Carl Gustav Jung měl podle svých slov rád myšlenky Platónovy

39 FREUD, S. *Mimo princip...*, s. 182–183.

40 WAKEFIELD, J. C. *Immortality and the externalization...*, s. 144.

41 FREUD, S. *Mimo princip...*, s. 188, 211.

42 Každý člověk má vrozený „zvláštní hrozný, divoký a zákonů neznající druh žádostí“, který vychází najevo ve spánku (*R.* 571b, 572b). Rozumný člověk jej dokáže ukrotit (*R.* 571e–572b), ale tyranská duše se takovou stane i v realitě (*R.* 574d–e). Gardner zmiňuje, že Platón v části *R.* 574d–e uznal nevědomí a proces potlačení (GARDNER, W. *The Psychology...*, s. 463).

43 Robison nauku o idejích do Platónovy „psychologie“ nezahrnuje, Novotný ji v této souvislosti krátce zmiňuje a pro Patočku má nauka o idejích k nauce o duši podstatnou vazbu.

i přes zdlouhavost Sókratových argumentů. Ty byly krásné a akademické jako nějaká obrazová galerie, ale poněkud vzdálené.⁴⁴

Na Platóna, stejně jako na jiné myslitele, se ve svých rozsáhlých textech čteně, ale většinou krátce a někdy nepřesně, odkazuje, a to hlavně pro dokreslení či podpoření vlastní myšlenky.⁴⁵ Svě stěžejní učení o archetypech a nevědomí ale dává do přímé souvislosti s Platónovou naukou o idejích.⁴⁶ Jung oceňuje Platóna jako prvního, kdo představil myšlenku idejí jako něčeho, co preformuje vše psychické:

Není to naprosto má zásluha, že jsem na tuto skutečnost poprvé upozornil. Vavříny náleží Platónovi.⁴⁷

Krátké odkazy související s Platónovými idejemi lze najít také u interpretací logoterapie Viktora Frankla. Tavel⁴⁸ interpretuje Janátova vyjádření o tom, že Frankl vrací transcendenci původní význam výzvy k dokonalosti, byť vzhledem k lidské povaze nedosažitelné, jako výzvu Platónovu a považuje Frankla za platonika. Tavel dále vidí ve Franklově chápání smyslu mj. odkaz na Platónovu ideu Dobra.

Závěr

Moji práci lze považovat za iniciační, jelikož i v současné době objevuji další dílčí odkazy. Práce tak může sloužit jako podklad k dalšímu zkoumání i pro jiné badatele.

Autoři prezentovaní v této studii většinou interpretují části pouze jednoho dialogu. Nejvíce odkazů jsem našla na třísložkovou duši představenou na základě *Tímaia* nebo *Faidra*, ale nikoli *Ústavy*. Největší četnost odkazů jsem objevila překvapivě v různých vazbách na dialog *Symposion*, který není

44 JAFFÉ, A. *Vzpomínky/Sny/...*, s. 67–69.

45 Např. JUNG, C. G. *Člověk a duše...*, s. 64, 88; JUNG, C. G. *Aion...*, s. 36, 69, 132 a na mnoha dalších místech.

46 JUNG, C. G. *Výbor...*, s. 134.

47 *Tamtéž*, s. 137. Srov. RAFAILOV, B. C. G. *Jung...*, s. 80–86, 114.

48 TAVEL, P. *Smysl života...*, s. 235.

do Platónových úvah o duši řazen všemi autory.⁴⁹ Neočekávané bylo pro mě také spojení péče o duši a terapie pouze na základě dialogu *Euthyfrón*. Odkazy na významné dialogy *Ústava* a *Faidón* jsem nenalezla vůbec. Častá byla také pouze interpretace Platónových myšlenek bez uvedení konkrétní pasáže Platónova textu.

Zcela v souladu s Platónovým myšlením není vlastně žádná interpretace. Autoři převážně nezohledňují širší kontext zasazení Platónovy myšlenky a představují ji vlastními termíny, v přizpůsobení dnešnímu uvažování a ve vazbě na svou myšlenku, kterou rozvíjejí. U současných psychologů vede cesta k naplněnému životu přes pochopení prožitků jedince se zřetelem k jeho rozvoji a životu, který dává smysl. Pro Platóna je tento „naplněný život“ konkrétněji vymezen a je v podstatě shodný pro všechny lidi – v první řadě jde o spravedlnost v duši a péči o duši, rozvoj rozumové složky a nahlížení idejí (zvláště u filosofických duší).

I když mě ze začátku množství explicitních odkazů překvapilo, ne všechny se ukázaly být stejně významné. Řada autorů Platóna cituje jen jako úvod k tématu nebo jej interpretují v rámci historického přehledu. Jiní využívají myšlenky více autorů, včetně těch Platónových, pro podporu či rozvoj teorie vlastní (Haidt u pojetí lásky, Jung, Tavel). Další reagují pouze na určitou Platónovu myšlenku, kterou propojují s teorií vlastní či cizí (Wakefield; Haidt, Gardner a Smékal u tříložkové duše; Moore; Freud), a to v rozmezí od pouhého uvedení konkrétní myšlenky Platóna a srovnávané teorie bez dalšího vysvětlení (Smékal), až po detailní prozkoumání a odůvodnění vazeb (Wakefield).

Většinou nalezených odkazů je společné to, že jde spíše o inspiraci Platónem, více či méně povrchní nalezení podobností či o přizpůsobení interpretace Platóna vlastním myšlenkám. To však podle mého názoru vzhledem k jinému kontextu doby a k cílům psychologie⁵⁰ vlastně nemusí být překvapivé a ani na škodu.

Podstatné je podle mě také to, že je Platón pro dnešní dobu inspirativní, že se psychologové zabývají některými podobnými tématy a že vnímají možnost výkladu Platónových myšlenek vzhledem k dnešnímu člověku. Autoři

49 Novotný i Patočka jej tam řadí, Robinson nikoli.

50 PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice...*, s. 15–18. Cíle psychologie: popsat projevy chování a duševního dění, vysvětlit jejich význam a předvídat lidské chování a prožívání. Nejvýznamnější cíl: tyto znalosti využít ke „zvyšování lidské spokojenosti a zdraví“.

tak svou interpretací Platóna mohou přispět k podpoře četby, k přemýšlení a případnému obohacení současných teorií, terapeutických přístupů i k individuální cestě ke spokojenému a naplněnému životu na základě Platónových původních textů.

Seznam použitých zdrojů

- BANDURA, Albert. Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*. 2001, 52, s. 1–26 [on-line, cit. 16. 8. 2023]. Dostupné z <<https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.52.1.1>>.
- ERIKSON, Erik Homburger. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Překlad Jiří ŠIMEK. Praha: Portál 2015.
- FREUD, Sigmund. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920–1924*. Překlad Miloš KOPAL – Jiří PECHAR. Praha: Psychoanalytické nakladatelství 1999. Sebrané spisy Sigmunda Freuda, sv. 13.
- FREUD, Sigmund. *Spisy z let 1904–1905*. Překlad Miloš KOPAL – Ota FRIEDMANN. Praha: Psychoanalytické nakladatelství 2000. Sebrané spisy Sigmunda Freuda, sv. 5.
- FREUD, Sigmund. *Spisy z let 1925–1931*. Překlad Miloš KOPAL. Praha: Psychoanalytické nakladatelství 2007. Sebrané spisy Sigmunda Freuda, sv. 14.
- GARDNER, William. The Psychology of Plato. *Canadian Psychiatric Association Journal*. 1968, 13(5), s. 463–464.
- HAITD, Jonathan. *The Happiness Hypothesis. Putting Ancient Wisdom and Philosophy to the Test of Modern Science*. London: Arrow Books 2006.
- JAFFÉ, Aniela. *Vzpomínky/Sny/Myšlenky C. G. Junga*. Překlad Karel PLOCEK. Praha: Portál 2015.
- JUNG, Carl Gustav. *Aion. Příspěvky k symbolice bytostného Já*. Překlad Petr PATOČKA. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka 2003.
- JUNG, Carl Gustav. *Člověk a duše*. Překlad Karel PLOCEK – Alena BERNÁŠKOVÁ – Ludvík BĚŤÁK – Jana VAŠKOVÁ. Praha: Academia 1995.
- JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí*. Překlad Eva BOSÁKOVÁ – Kristina ČERNÁ – Jan ČERNÝ. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka 1997.
- KONEČNÁ, Helena. *Platón v moderní psychologii*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita 2022 [on-line, cit. 16. 8. 2023]. Dostupné z <<https://is.muni.cz/auth/th/bgcl1/>>.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál 2006.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. Praha: Academia 2002.
- NOVOTNÝ, František. *O Platónovi. Díl druhý*. Praha: Nová Akropolis 2013.
- NOVOTNÝ, František. *O Platónovi. Díl třetí*. Praha: Nová Akropolis 2014.
- MASLOW, Abraham Harold. *Motivace a osobnost*. Překlad Pavla LE ROCH. Praha: Portál 2021.

- MOORE, Thomas. *Terapie duše: umění provázejícího rozhovoru*. Překlad Pavel KOLMAČKA. Praha: Portál 2022.
- PATOČKA, Jan. *Péče o duši II*. Praha: OIKOYMENH 1999.
- PATOČKA, Jan. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. Praha: OIKOYMENH 2012.
- PLATÓN. *Alkibiadés I, Alkibiadés II, Hipparchos, Milovníci*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH 1996.
- PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata. Kritón*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH 2005.
- PLATÓN. *Faidón*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH 2005.
- PLATÓN. *Faidros*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH 2000.
- PLATÓN. *Spisy V. Minós, Zákony, Epinomis, Listy, Pseudoplatonika, Ledňáček, Epigramy*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH 2003.
- PLATÓN. *Timaios. Kritias*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH 1996.
- PLATÓN. *Symposion*. Překlad František NOVOTNÝ. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, edice OIKÚMENÉ 1993.
- PLATÓN. *Ústava*. Překlad František NOVOTNÝ s použitím překladu Emanuela PEROUTKY. Praha: OIKOYMENH 2001.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia 2015.
- RAFAILOV, Boris. *C. G. Jung v zrcadle filosofie. Hermeneutická interpretace filosofických aspektů Jungova díla*. Brno: Emitos 2010.
- ROBINSON, Thomas M. *Plato's Psychology*. Toronto: University of Toronto Press 2018.
- ROGERS, Carl Ransom. *Být sám sebou*. Překlad Helena HARTLOVÁ. Praha: Portál 2015.
- SMĚKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal ³2009.
- TAVEL, Peter. *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla*. Praha: TRITON 2007.
- VYMĚTAL, Jan a kol. *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Praha: Grada publishing, a.s. ²2004.
- WAKEFIELD, Jerome C. Immortality and the externalization of the self: Plato's unrecognized theory of generativity. In McADAMS, Dan P. – DE St. AUBIN, Ed (eds.). *Generativity and Adult Development: How and why we care for the next generation*. Washington: American Psychological Association 1998, s. 133–174.

Ing. Bc. et Bc. Helena Konečná

Absolventka Katedry filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Brno, Česká republika

20241@mail.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.